

3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολιτικής Φιλοσοφίας, 27-29/4/2014

Θεσσαλονίκη, Περιοδικό Φιλοσοφεῖν: ἐπιστήμη, εὐνοια, παρρησία &

Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ»

*Η κάθετη συνοχή των δομών:
από τη γλώσσα στην πολιτεία*

Κυριακή, 29 Απριλίου 201

Κατερίνα Δ. Χατζοπούλου

New York College, Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Είναι γνωστή στον χώρο του αρχαιοελληνικού στοχασμού, αλλά και ευρύτερα του ηθικοπλαστικού λόγου η χρήση μεταφορών, παρομοιώσεων και συμβολισμών (μύθος ή εικόνα) για την αποσαφήνιση ή ρεαλιστικότερη αναπαράσταση πιο αφηρημένων καταστάσεων και συνθηκών.
- Στην παρούσα συνοπτική παρουσίαση επιχειρούμε να προσθέσουμε σε αυτόν τον τομέα με μία ακόμη μεταφορά, μια εικόνα, έναν συμβολισμό, που πλησιάζει ως ένα βαθμό τη λειτουργική συμπεριφορά των κοινωνικών συνόλων.
- Γίνεται παρομοίωση της κάθετης συνοχής στις γλωσσικές δομές με την κάθετη συνοχή στις κοινωνικές δομές.

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Πλάτων: η παραβολή του πλοίου & των ναυτών
(μεταφορά δυσαρμονίας στο κοινωνικό σύνολο)

Πλάτων: η κοινωνία ως σώμα
(μεταφορά αρμονίας στο κοινωνικό σύνολο)

ΠΛΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΩΣ ΣΩΜΑ (5^ο βιβλίο)

ἔχομεν οὖν τι μείζον κακὸν πόλει ἢ ἐκεῖνο ὃ ἂν αὐτὴν [462b] διασπᾶ καὶ ποιῇ πολλὰς ἀντὶ μιάς; ἢ μείζον ἀγαθὸν τοῦ ὃ ἂν συνδῇ τε καὶ ποιῇ μίαν; «Ἐχουμε λοιπόν κάτι κακό για την πόλη μεγαλύτερο από εκείνο που την διασπᾶ και την καθιστά πολλές ἀντὶ μιάς; Ἡ ἀγαθὸ μεγαλύτερο από εκείνο που ἔχει ἀποτέλεσμα την συνοχή (το δέσιμο μεταξύ των μερῶν) και την κάνει μία;»

οὐκ ἔχομεν. «Δεν ἔχουμε.»

οὐκοῦν ἢ μὲν ἡδονῆς τε καὶ λύπης κοινωνία συνδεῖ, ὅταν ὅτι μάλιστα πάντες οἱ πολῖται τῶν αὐτῶν γιγνομένων τε καὶ ἀπολλυμένων παραπλησίως χαίρωσι καὶ λυπῶνται; «Λοιπόν φέρνει συνοχή η συμμετοχή στην χαρά και την λύπη, ὅταν κατὰ το δυνατό ὅλοι οι πολῖτες παραπλήσια χαίρονται ἢ λυποῦνται για τα ἴδια γεγονότα ἢ τις ἴδιες συμφορές;» παντάπασι μὲν οὖν, ἔφη. «Ἀπόλυτα, εἶπε.»

ἢ δέ γε τῶν τοιούτων ιδίωσις διαλύει, ὅταν οἱ μὲν περιαλγεῖς, οἱ δὲ περιχαρεῖς γίνωνται ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς παθήμασι τῆς πόλεώς τε καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει; «Διαλύει ὁμως (την πόλη) η εξατομίκευση των

συναισθημάτων αυτών, όταν για το ίδιο γεγονός άλλοι από τους πολίτες λυπούνται και άλλοι χαίρονται;»

[...] καὶ ἦτις δὴ ἐγγύτατα ἐνὸς ἀνθρώπου ἔχει; οἷον ὅταν πού ἡμῶν δάκτυλός του πληγῇ, πᾶσα ἡ κοινωνία ἢ κατὰ τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν τεταμένη εἰς μίαν σύνταξιν τὴν τοῦ ἄρχοντος ἐν αὐτῇ ἥσθετό τε καὶ πᾶσα ἅμα συνήλγησεν μέρους πονήσαντος ὅλη, καὶ οὕτω δὴ λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὸν δάκτυλον ἀλγεῖ: «Και (δεν κυβερνάται ἀριστα) ἡ πόλη που μοιάζει ὅσο γίνεται περισσότερο στον οργανισμό του ἀνθρώπου; Ὅπως ὅταν τραυματιστεῖ κάποιου το δάχτυλο, ολόκληρη ἡ ἐνότητα που διαπερνά το σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ καὶ εἶναι οργανωμένη σε ἓνα σύνθετο σύστημα, στο σύστημα του κυρίαρχου στοιχείου τῆς ἐνότητας, το ἀντιλαμβάνεται σε μὴ στιγμὴ καὶ υποφέρει ἀμέσως ολόκληρη, καὶ ἐτσι λέμε πως τὸν ἄνθρωπο τὸν πονάει τὸ δάχτυλό του.» καὶ περὶ ἄλλου ὅτου οὖν τῶν τοῦ ἀνθρώπου ὁ αὐτὸς λόγος, περὶ τῆς λύπης πονοῦντος μέρους καὶ περὶ ἡδονῆς ῥαΐζοντος; «Καὶ τὰ ἴδια δὲν λέμε καὶ γιὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, ὅτι αὐτὸς υποφέρει ὅταν κάποιο μέρος τοῦ πονά καὶ νιώθει ευχαρίστηση ὅταν (εκείνο) θεραπεύεται;»

ὁ αὐτὸς γάρ, ἔφη: καὶ τοῦτο ὃ ἐρωτᾷς, τοῦ τοιούτου ἐγγύτατα ἢ ἄριστα πολιτευομένη πόλις οἶκεῖ. «Τα ἴδια λέμε, εἶπε. Πράγματι με τρόπο παραπλήσιο σε αὐτά που ρωτᾷς συμπεριφέρεται/αντιδρά ἡ πόλη που κυβερνάται με τον καλύτερο δυνατὸ τρόπο.»

ἐνὸς δὴ οἶμαι πάσχοντος τῶν πολιτῶν ὅτιοῦν ἢ ἀγαθὸν [462e] ἢ κακὸν ἢ τοιαύτη πόλις μάλιστα τε φήσκει ἐαυτῆς εἶναι τὸ πάσχον, καὶ ἢ συνησθήσεται ἅπασα ἢ συλλυπήσεται. «Και ἓνας τότε νομίζω ἀπὸ τοὺς πολῖτες νὰ υποστή κάτι καλὸ ἢ κακὸ, ἡ τέτοιου εἶδους πόλη ὅπωςδήποτε θὰ θεωρήσκει ὅτι εἶναι δικό της (μέρος) αὐτό που πάσχει καὶ εἴτε θὰ χαρεῖ ολόκληρη μαζί με αὐτό, εἴτε θὰ λυπηθεῖ μαζί με αὐτό.»

ἀνάγκη, ἔφη, τήν γε εὐνομον. «Αναγκαστικά, εἶπε, εφόσον εἶναι ευνομούμενη.»

ΑΠΟ ΤΟ 5^ο ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

*ἐὰν μὴ [...] ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς
τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἱκανῶς,
καὶ τοῦτο εἰς ταῦτόν συμπέσῃ, δύνάμεις τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία [...] οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα, ᾧ φίλε Γλαῦκων, ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ
ἀνθρωπίνῳ γένει. «Ἄν δεν κυβερνήσουν οἱ φιλόσοφοι στὶς πολιτείες ἢ
ἀν ὅσοι ονομάζονται σήμερᾶ κυβερνήτες καὶ εξουσιαστές δεν
στραφούν στὴ φιλοσοφία με εὐκρινὴ πρόθεσιν καὶ σε ἐπαρκὲ βαθμό,
ὥστε νὰ συμπέσει σὲ ἓνα ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ἡ φιλοσοφία [...] δεν
θα υπάρξει τέλος νομίζω στὰ δεινὰ, καλέ μου Γλαῦκων, οὔτε στὶς
πολιτείες, οὔτε καὶ στὸ ἀνθρώπινον γένος.» [5.473c-d].*

*τοὺς αὐτὸ ἄρα ἕκαστον τὸ ὄν ἀσπαζομένους φιλοσόφους ἀλλ'οὐ
φιλοδόξους κλητέον [...] «Αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν αὐτὸ ποὺ πραγματικὰ
υπάρχει [τὴν ἀλήθειαν] πρέπει νὰ ἀποκαλοῦμε φιλοσόφους καὶ ὄχι
φίλους τὴν γνώμης/ἀποψης» [5.480a]*

ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΟΜΩΣ ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΔΕΝ ΦΑΙΝΟΝΤΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΙ
ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ *ἔργῳ δὲ ὁρᾶν, ὅσοι ἂν ἐπὶ φιλοσοφίαν ὀρμήσαντες [...]
μακρότερον [...] ἀχρήστους ταῖς πόλεσι γιγνομένους.* «Ωστόσο στην
πράξη διαπιστώνει κανείς ότι όσοι ακολούθησαν το δρόμο προς τη
φιλοσοφία [...] ἐπὶ μακρότερον [...] δείχνουν να καταντούν ἀχρηστοί
για την πόλη τους [...]. [6.487c-d]

*πῶς οὖν, ἔφη, εὖ ἔχει λέγειν ὅτι οὐ πρότερον κακῶν παύσονται αἱ
πόλεις, πρὶν ἂν ἐν αὐταῖς οἱ φιλόσοφοι ἄρξωσιν, οὓς ἀχρήστους
ὁμολογοῦμεν αὐταῖς εἶναι;* «Τότε λοιπόν πως είναι σωστό ότι δεν
πρόκειται να έχουν τελειωμό οι συμφορές στις πολιτείες προτού να
κυβερνήσουν σ' αυτές οι φιλόσοφοι, αυτοί που εμείς παραδεχόμαστε
ὅτι είναι ἀχρηστοί για τις πολιτείες αυτές;»

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

ἐρωτᾷς, ἦν δ' ἐγώ, ἐρώτημα δεόμενον ἀποκρίσεως δι' εἰκόνος λεγομένης. «Θέτεις, του είπα, ένα ερώτημα που χρειάζεται να απαντηθεί με μια παραβολή.» [6.487e]

ΠΑΡΑΒΟΛΗ ΠΛΟΙΟΥ ΚΑΙ ΝΑΥΤΩΝ (Πολιτεία VI 488a-489a)

«Ένας καρaboκύρης πιο σωματώδης και πιο χειροδύναμος απ' όσο όλοι μαζί οι άλλοι, όσοι είναι πάνω στο καράβι, κάπως βαρύκοος αλλά και με ελαττωματική όραση, επίσης με ανάλογα ελλιπείς γνώσεις γύρω από τη ναυτική τέχνη, και ναύτες που τσακώνονται μεταξύ τους ποιος θα πάρει στα χέρια του το τιμόνι, με τον καθένα τους να νομίζει ότι πρέπει αυτός να γίνει κυβερνήτης, παρόλο ότι ποτέ του δεν έμαθε την τέχνη αυτή ούτε και είναι σε θέση να πει ποιον είχε δάσκαλο ούτε να προσδιορίσει τον χρόνο της μαθητείας του, και επιπλέον να ισχυρίζονται ότι η ναυτική τέχνη δεν είναι κάτι που μπορεί κανείς να το διδαχτεί, έτοιμοι να κατασπαράξουν όποιον υποστηρίζει το

αντίθετο. Κι όλους αυτούς να συνωστίζονται διαρκώς γύρω από τον καραβοκύρη και να κάνουν τα πάντα για να τους δώσει το τιμόνι, και άμα καμιά φορά δεν τον πείσουν οι ίδιοι αλλά κάποιοι άλλοι, τότε τους άλλους αυτούς ή να τους σκοτώνουν ή να τους πετάνε στη θάλασσα. [...] Δεν το πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να σπουδάσει κανείς και να μάθει πώς να κυβερνάται ένα καράβι, άσχετα αν το θέλουν κάποιοι ή αν δεν το θέλουν, και με αυτό δεν πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να μάθει κανείς την κυβερνητική τέχνη. Καθώς λοιπόν τέτοια πράγματα γίνονται στα πλοία, δεν νομίζεις ότι για τον αληθινό κυβερνήτη θα πουν τα πληρώματα των πλοίων, στα οποία επικρατούν τέτοιες καταστάσεις, ότι χαζεύει τα άστρα και φλυαρεί κι ότι τους είναι άχρηστος;»

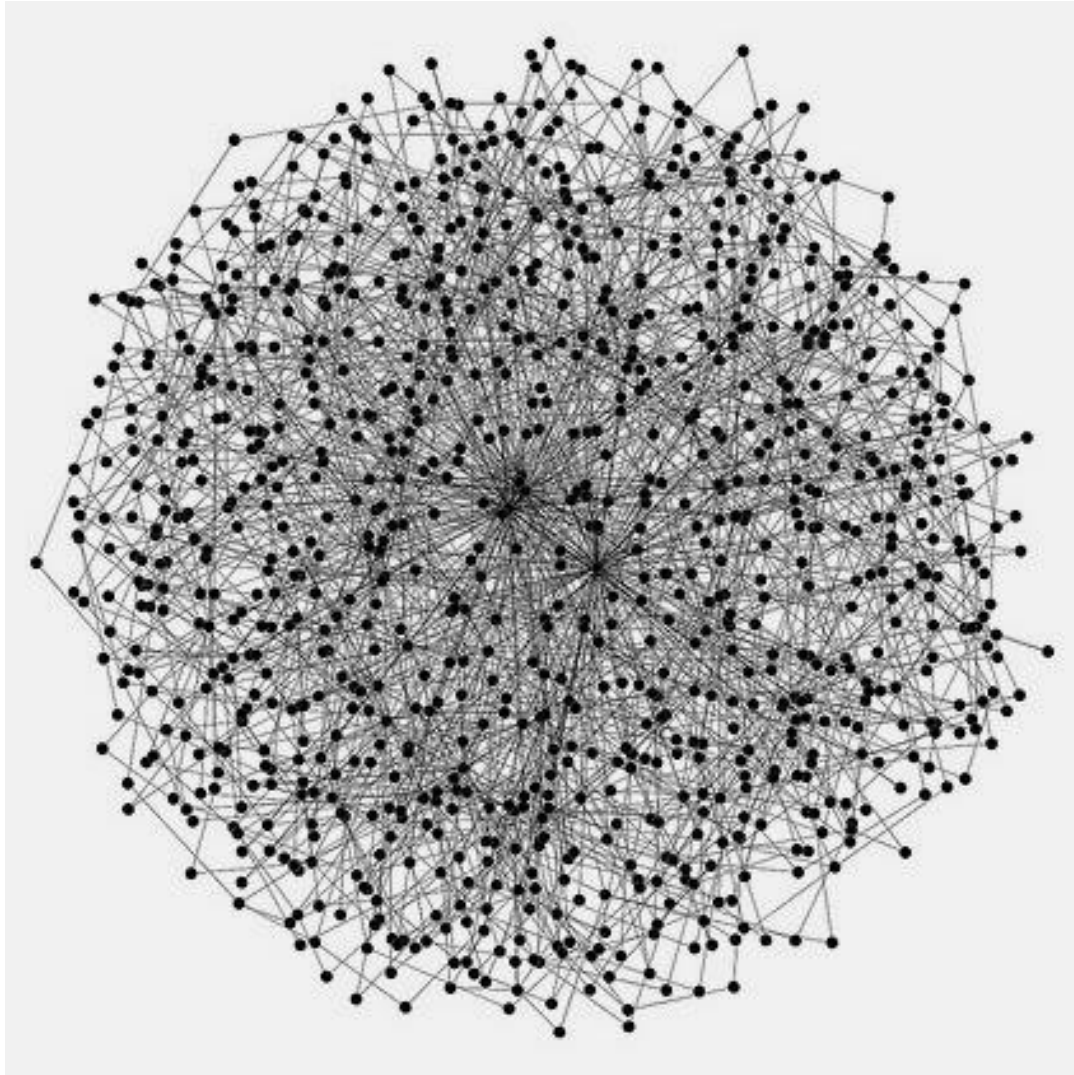
ΣΩΚΡΑΤΗΣ οὐ δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἶμαι δεῖσθαί σε ἐξεταζομένην τὴν εἰκόνα ἰδεῖν, ὅτι ταῖς πόλεσι πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς φιλοσόφους τὴν διάθεσιν ἔοικεν, ἀλλὰ μανθάνειν ὃ λέγω. «Δεν φαντάζομαι λοιπόν ὅτι θα χρειαστεί να εξετάσεις εξονυχιστικά την παραβολή αυτή για να διαπιστώσεις ὅτι απεικονίζει τις διαθέσεις που ἔχουν οἱ πόλεις ἀπέναντι στους ἀληθινούς φιλοσόφους, ἀλλὰ αντιλαμβάνεσαι πιστεύω τι ἐννοῶ.» [6.489a]

ΣΩΚΡΑΤΗΣ καὶ ὅτι τοίνυν τᾷ ἀληθῇ λέγεις, ὡς ἄχρηστοι τοῖς πολλοῖς οἱ ἐπιεικέστατοι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ: τῆς μέντοι ἀχρηστίας τοὺς μὴ χρωμένους κέλευε αἰτιᾶσθαι, ἀλλὰ μὴ τοὺς ἐπιεικεῖς. οὐ γὰρ ἔχει φύσιν κυβερνήτην ναυτῶν δεῖσθαι ἄρχεσθαι ὑφ' αὐτοῦ οὐδὲ τοὺς σοφοὺς ἐπὶ τὰς τῶν πλουσίων θύρας ἰέναι, ἀλλ' ὁ τοῦτο κομψευσάμενος ἐψεύσατο, τὸ δὲ ἀληθὲς πέφυκεν, ἐάν τε πλούσιος ἐάντε πένης κάμνη, ἀναγκαῖον εἶναι ἐπὶ ἰατρῶν θύρας ἰέναι καὶ πάντα τὸν ἄρχεσθαι

δεόμενον ἐπὶ τὰς τοῦ ἄρχειν δυναμένου, οὐ τὸν ἄρχοντα δεῖσθαι τῶν ἀρχομένων ἀρχεσθαι, οὐδ' ἂν τῇ ἀληθείᾳ τι ὄφελος ᾗ. «Για τον πολύ κόσμο οι πιο αξιόλογοι από όσους ασχολούνται με τη φιλοσοφία είναι άχρηστοι. Γι αυτήν όμως την άχρηστία υπεύθυνους πρέπει να θεωρεί κανείς αυτούς που αφήνουν τους φιλοσόφους άχρησιμοποίητους και όχι τους ίδιους τους άξιους φιλοσόφους. Γιατί είναι αφύσικο ο κυβερνήτης να παρακαλεί τους ναύτες να τον κάνουν αρχηγό τους και οι σοφοί να πηγαίνουν να χτυπούν τις πόρτες των πλουσίων [...] αφού από τη φύση των πραγμάτων το σωστό είναι ο άρρωστος [...] να πάει ο ίδιος να χτυπήσει τις πόρτες των γιατρών και παρομοίως όποιος χρειάζεται να κυβερνηθεί θα χτυπήσει ο ίδιος τις πόρτες εκείνου που έχει τη δύναμη να είναι κυβερνήτης και όχι να παρακαλά ο κυβερνήτης τους κυβερνώμενους να κάτσουν να τους κυβερνήσει – και μιλάμε βέβαια για κυβερνήτη από τον οποίο θα μπορούσε στ' αλήθεια να προκύψει κάποιο όφελος.» [6.489b-c]

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ (είναι 3διάστατα, τουλάχιστον...)

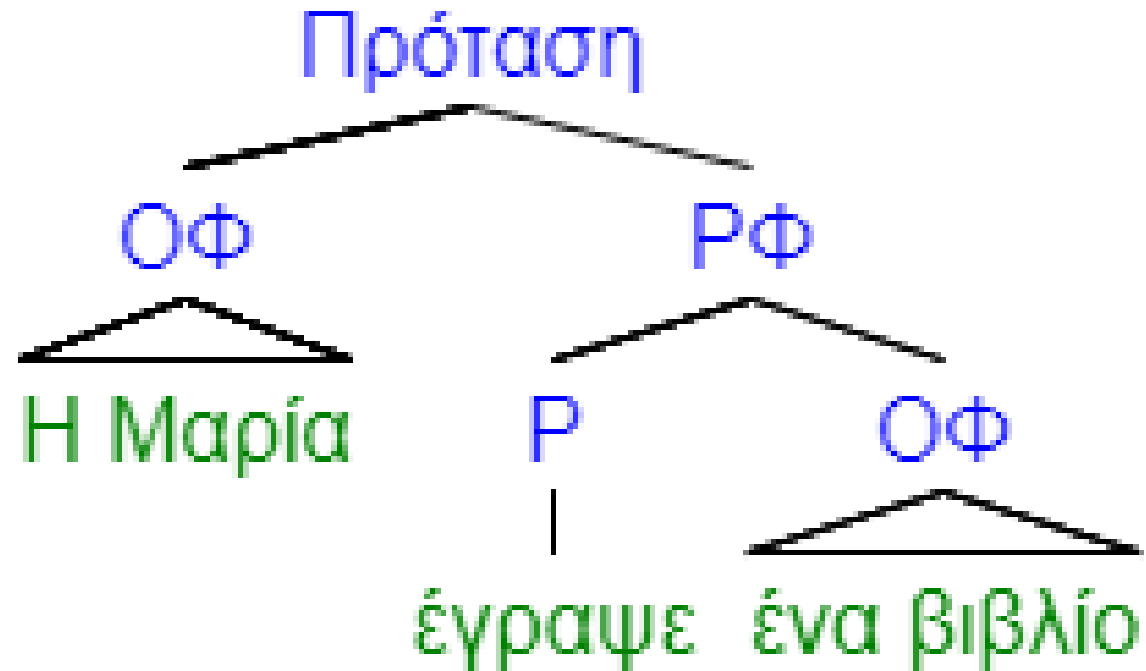
Όπως και κάθε τι στη φύση, έχει οργάνωση.

ΚΑΘΕΤΗ ΔΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

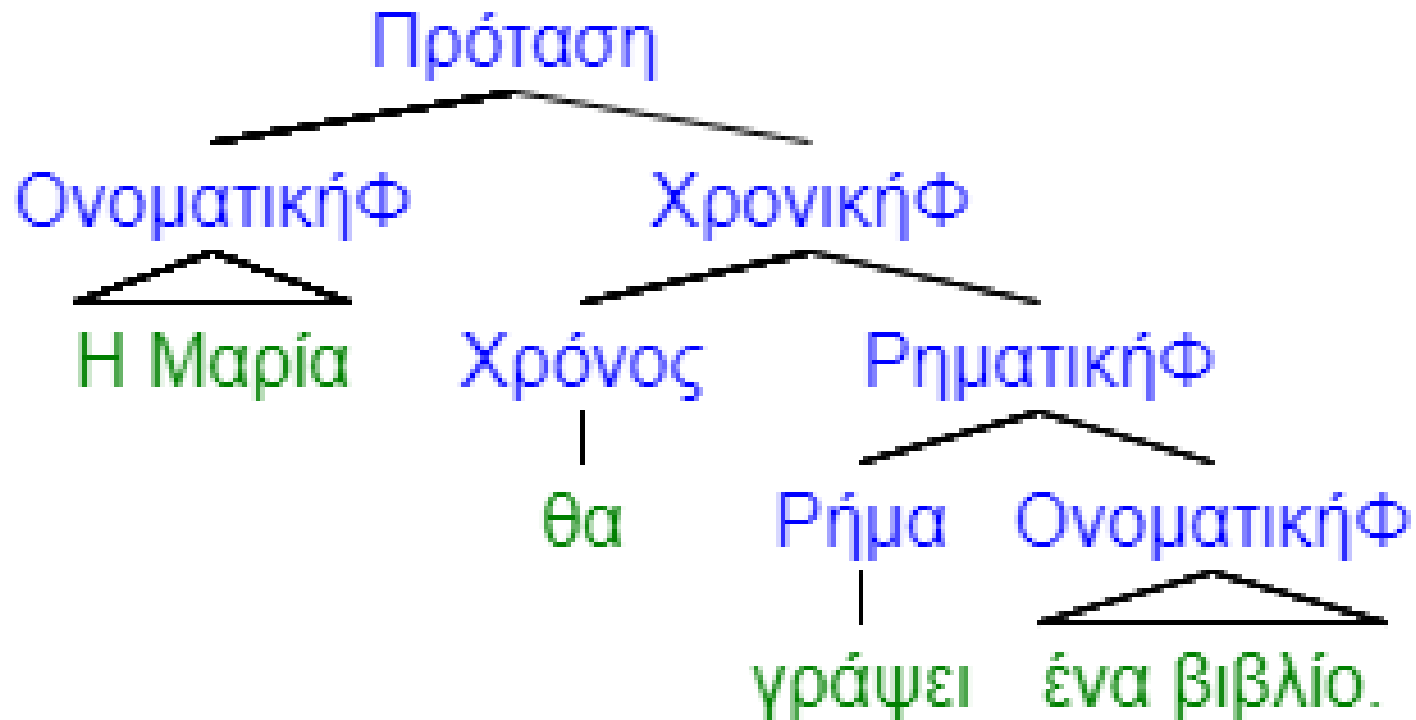
- Η διαπίστωση κάθετης δόμησης στις φυσικές γλώσσες ξεκινά από τον Chomsky (1956 *et seq.*) που εγκαινιάζει έναν ευρύτερο χώρο έρευνας της ανθρώπινης γλώσσας.
- Κάθετη δόμηση σημαίνει ότι υπάρχουν ομάδες λέξεων (συστατικά της πρότασης, constituents), που έχουν ρόλο καθορισμού άλλων λεξικών τεμαχίων.
- Το ρήμα αναθέτει μέσω της πτώσης θεματικούς ρόλους (theta roles) στα ορίσματα (arguments), και αυτό εμφανίζεται με διάφορους τρόπους στις γλώσσες, μεταξύ των οποίων είναι και η πτώση, π.χ. ονομαστική, αιτιατική, γενική κτλ. ή η σειρά των όρων σε γλώσσες χωρίς σύνθετο σύστημα πτώσης (π.χ. Αγγλική).

ΚΑΘΕΤΗ ΔΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

**απλοποιημένη δομή για τις ανάγκες της παρουσίασης*

ΚΑΘΕΤΗ ΔΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

**απλοποιημένη δομή για τις ανάγκες της παρουσίασης*

ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ

<i>Η</i>	<i>Μαρία</i>	<i>φόρεσε</i>	<i>μια</i>	<i>γαλάζια</i>	<i>ζακέτα</i>	<i>χθες.</i>
Οριστικό άρθρο ♀	άνθρωπος ♀	ρήμα ΠΑΡΕΛΘ	αόρ. άρθρο ♀	επίθετο ♀	ρούχο ♀	1 μέρα πριν

Η Μαρία φόρεσε μια γαλάζια ζακέτα χθες.

** Η Μαρία φόρεσε μια γαλάζια ζακέτα αύριο*

** Το Μαρία φόρεσε μια γαλάζια ζακέτα χθες.*

** Η Μαρία φόρεσε ένα γαλάζιο ζακέτα χθες.*

** Η Μαρία θα φορέσει μια γαλάζια ζακέτα χθες.*

ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ

<i>Η</i>	<i>Μαρία</i>	<i>διάβασε</i>	<i>έναν</i>	<i>εκτενή</i>	<i>τόμο.</i>
Οριστικό άρθρο ♀	άνθρωπος ♀	ρήμα ΠΑΡΕΛΘ	αόρ. άρθρο ♂	επίθετο ♂	ρούχο πλεκτό ♂

Η Μαρία διάβασε έναν εκτενή τόμο.

**Το Μαρία διάβασε έναν εκτενή τόμο*

**Η Μαρία διάβασε μια εκτενή τόμο*

**Η Μαρία διάβασε έναν εκτενή τόμος*

**Η Μαρίας διάβασε έναν εκτενές τόμος*

ΚΑΘΕΤΗ ΔΟΜΗΣΗ & ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

- Πιο πρόσφατα χώροι της Ιστορικής Σύνταξης διαπιστώνουν από εξέταση της διαχρονίας των γλωσσών, ότι τα λεξικά τεμάχια τείνουν να ανέρχονται στις λεκτικές δομές.
- Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται ανιούσα επανανάλυση (upward reanalysis, βλ. Roberts & Roussou 2003, πβ. van Gelderen 2004).
- Αυτού του είδους η διαπιστωμένη ιστορική αλλαγή επιβεβαιώνει περαιτέρω την κάθετη δόμηση στις φυσικές γλώσσες.

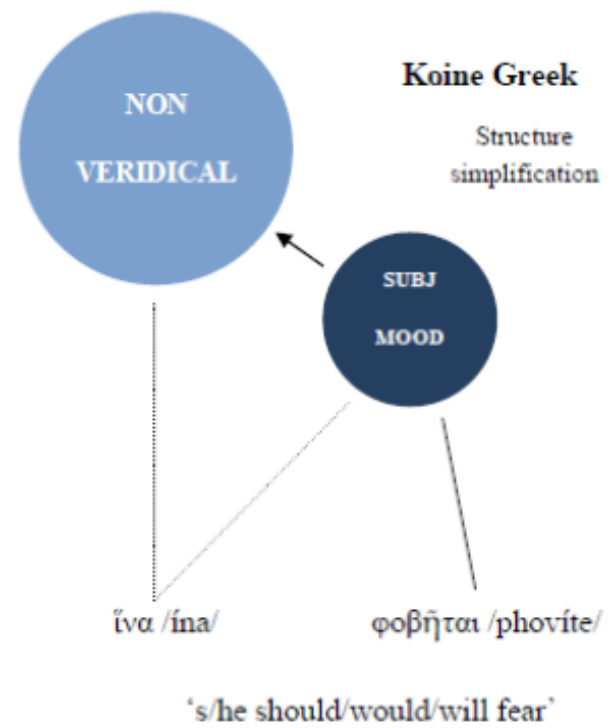
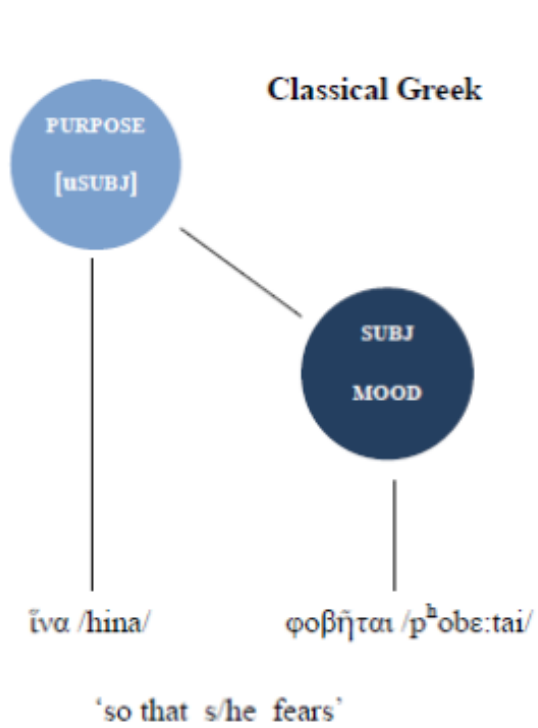
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: ΑΛΛΑΓΗ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ *INA*

αὖθις	κέλευσον,	ἵνα	σαφῶς μάθωσί	σου.	ATTIC GREEK
aut ^h is	keleuson	hina	sap ^h o:s mat ^h o:si	su:	
again	order.AOR.IMP.2SG	so.that	clearly understand.AOR.SUBJ.3PL	you.GEN.	
‘Repeat the order, so that they may clearly understand you.’					[clause][clause]

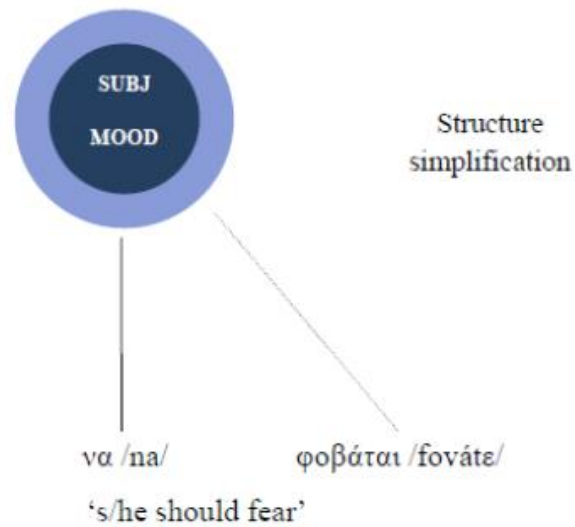
κέλευσον	ἵνα	ἐξέλθωσιν	θηρία	ἐκ	τοῦ	δρυμοῦ	KOINE GREEK
kéleuson	ina	eksélthosin	thiría	ek	tu	dhrymí	
order.AOR.IMP.2SG	INA	come.out	beast.NOM.PL	from	the.GEN	forest.GEN	
‘Order that beasts come out of the forest [...].’							[clause [INA clause]]

Παραδείγματα από:

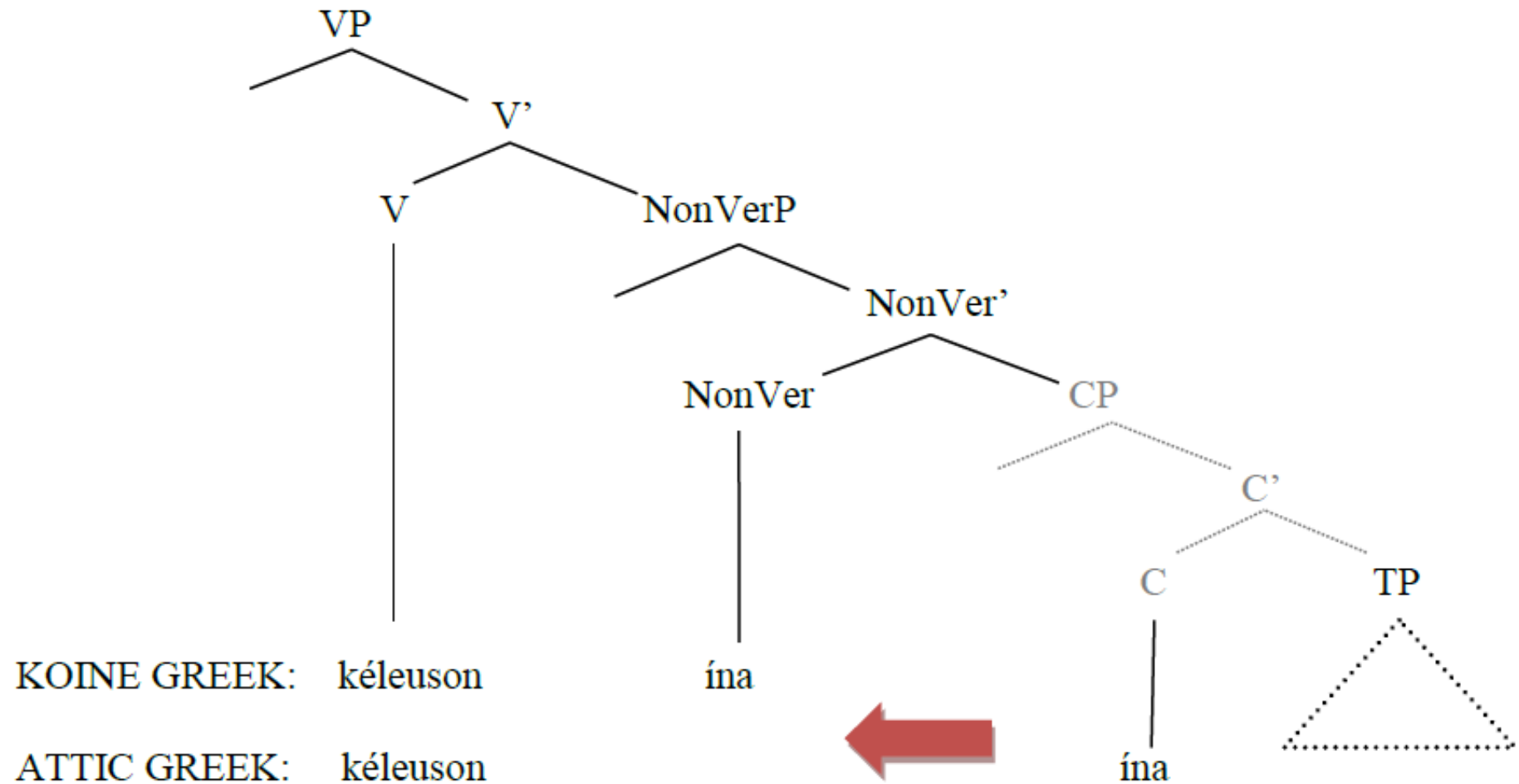
Ευριπίδης, *Ελένη* 1416 & Testamentum Abrahæ 10.19-20.

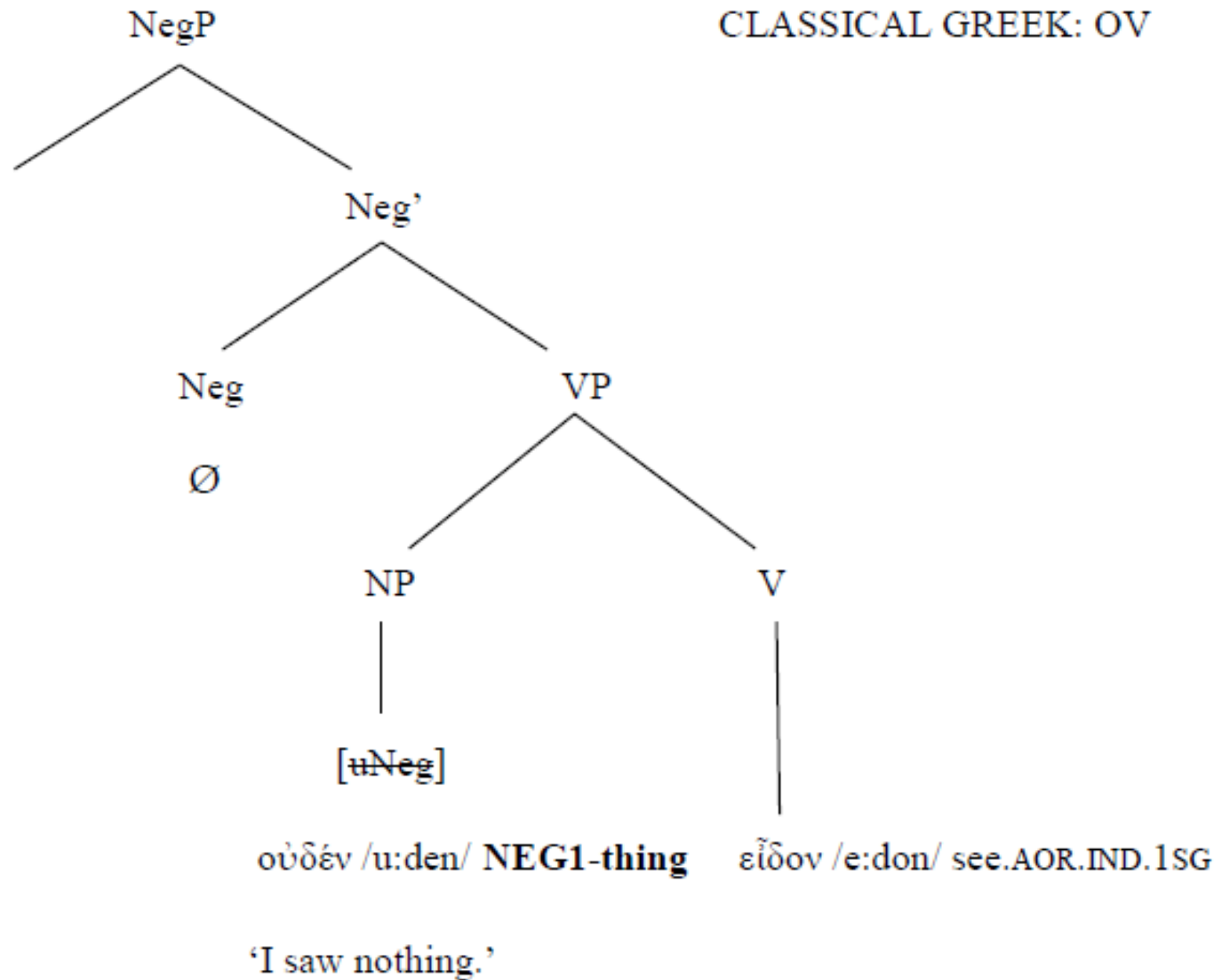
Late Medieval/ Modern Greek

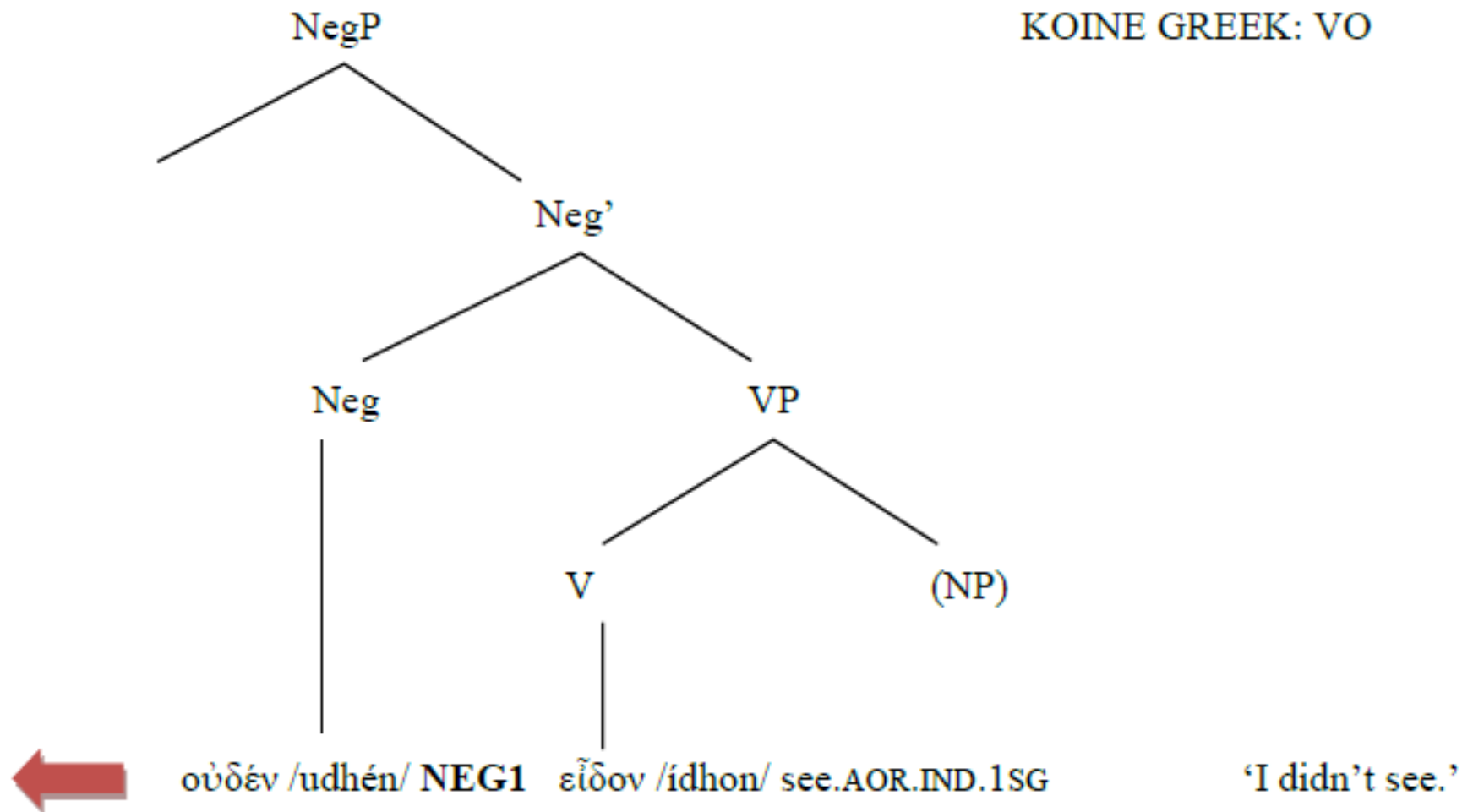
ΑΝΙΟΥΣΑ ΕΠΑΝΑΝΑΛΥΣΗ (UPWARD REANALYSIS)

ΑΝΙΟΥΣΑ ΕΠΑΝΑΝΑΛΥΣΗ (UPWARD REANALYSIS)

ΑΝΙΟΥΣΑ ΕΠΑΝΑΝΑΛΥΣΗ (ΑΛΛΑΓΉ ΈΡΓΟΥ ΤΟΥ ΟΥΔΕΝ)

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ & ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ

- Η γλωσσική αλλαγή ωστόσο δεν αποτελεί κίνδυνο για τη γλώσσα: οι ίδιες λειτουργίες και τα ίδια νοήματα επικοινωνούνται με άλλες στρατηγικές.
- Πραγματοποιείται με άλλες στρατηγικές, ιδιαίτερα η ικανότητα των γλωσσών να επισημαίνουν το μη αληθές (Grice 1975, Chatzopoulou 2012, Χατζοπούλου 2018).

ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ ΣΥΝΟΨΗ

- Είδαμε άρα ότι οι ‘σωστές’ γλωσσικές δομές σε κάθε εποχή και σε κάθε γλώσσα εμφανίζουν ιεράρχηση και ποικίλες σχέσεις συμφωνίας.
- Παράλληλα στη διαχρονία των γλωσσών είναι διαπιστωμένη η ανοδική πορεία κάποιων τεμαχίων, οπότε υπάρχει κινητικότητα στα διάφορα επίπεδα της γλώσσας.
- Η σύνδεση με τις δομές ευρύτερα και ειδικότερα με τις κοινωνικές δομές αφορά την αποδόμηση με αφορμή τη γλωσσική αυτή μεταφορά της προώθησης της ιδεολογίας της ανυπακοής αδιακρίτως.
- Φιλοσοφικές προσεγγίσεις που προωθούν την ανυπακοή, ενδεικτικά: (Thoreau 1848, Rawls 1971)

ΣΤΩΙΚΟΙ: Η ΕΥΠΕΙΘΕΙΑ ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΠΟ ΤΗ ΦΡΟΝΗΣΗ

*Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ἐσθλὸς δ' αὖ καὶ κεῖνος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ.
τῇ εὐπειθείᾳ τὰ πρωτεῖα διδούς,
τῇ φρονήσει δὲ τὰ δευτερεῖα.*

«Καλύτερος ἀπ' ὅλους εἶναι αὐτός, που πείθεται
σ' αὐτόν που λέει το σωστό. Καλός εἶναι κι ἐκεῖνος,
που ἀπὸ μόνος του θα τα καταλάβει ὅλα. Δίνοντας
πρώτη θέση στην υπακοή και δεύτερη θέση στη φρόνηση.»

Ζήνων Κιτιεύς, 4^{ος}-3^{ος} αἰ. π. Χ.

πηγή: Πρόκλος, Σχόλια εἰς Ἡσιόδου Ἔργα καὶ Ἡμέρας, 291

Ησίοδος

8^{ος} -7^{ος} αιώνας π. Χ.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα
νοήσῃ [...] ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνους,
ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται: ὃς δέ κε μήτ'
αὐτὸς νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων ἐν θυμῷ
βάλληται, ὃ δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ.

«Ἄριστος εἶναι αὐτός που ἀπὸ μόνος του
πάντα καταλαβαίνει [...] Καλὸς πάλι κι
αὐτός που πείθεται στον καλὸ λόγο ἄλλου.
Ὅμως αὐτός που οὔτε μόνος του νοεῖ, οὔτε
ἄλλον ἀκούει, ἄνθρωπος εἶναι ἀνώφελος
που δεν καταλαβαίνει.»

Ἔργα καὶ Ἡμέραι 293-297

Οι εξέχουσες δεξιότητες,
σωματικές ή πνευματικές, είναι
αποτέλεσμα άσκησης και
συμμόρφωσης σε κανόνες που δεν
μπορούν να αμφισβητηθούν.

Μπορεί κάποιος να μη
συμμορφωθεί, όμως δεν μπορεί να
έχει τέτοια αποτελέσματα ούτε
από τη φύση ούτε κατά τύχη.

- Αλλά και οποιοδήποτε ομαδικό έργο χρειάζεται συμμόρφωση, πειθαρχία και συντονισμό.

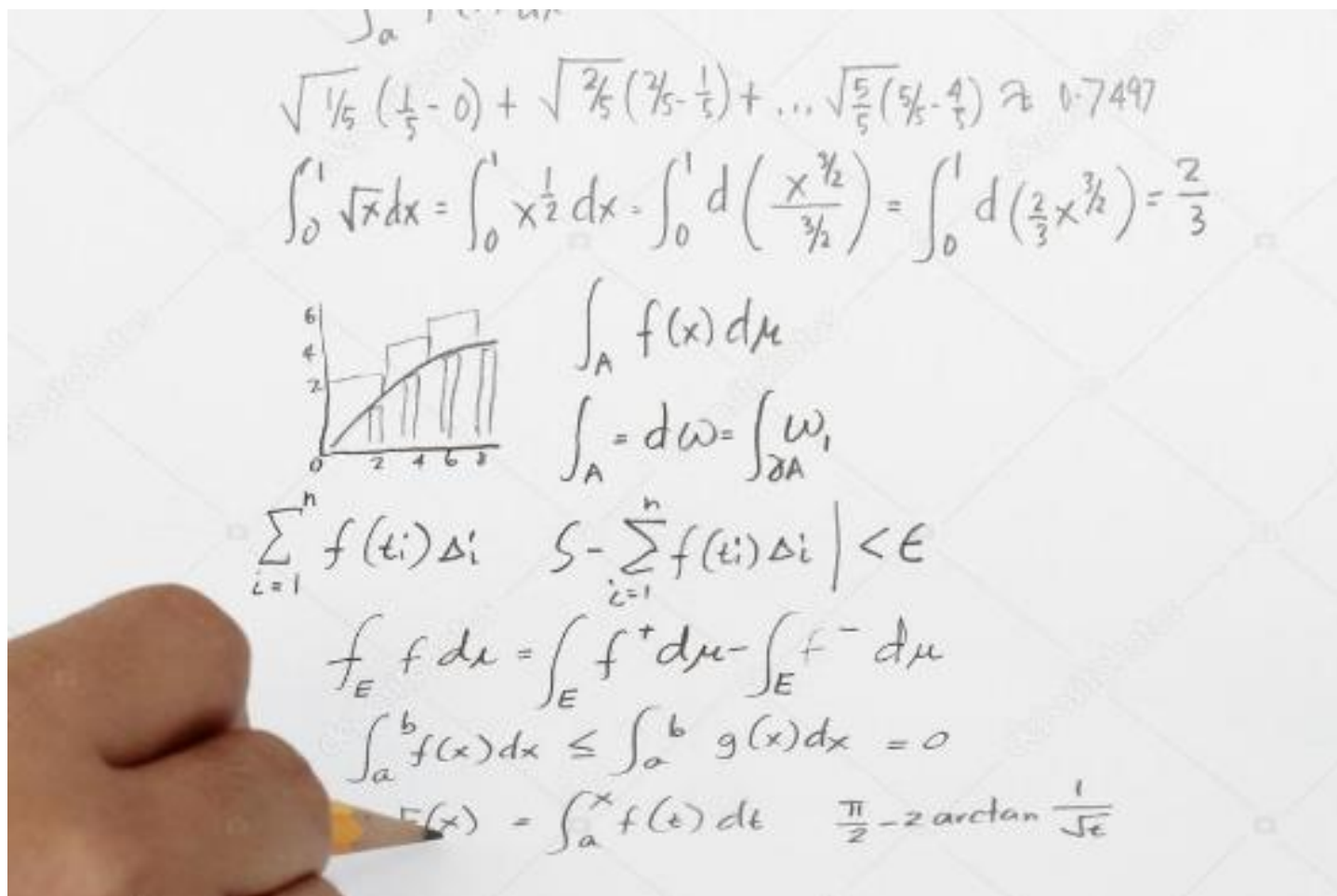

- Και στους ανατολικούς πολιτισμούς: Σαμουράι, Σαολίν

ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ & ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

ΣΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ: ΛΟΓΙΣΜΟΣ (CALCULUS)

- Και στον Μαθηματικό Λογισμό πρέπει να μάθει κανείς πολλά πριν καταλάβει γιατί, πάντως έτσι λειτουργούν οι συσκευές μας, το ρεύμα κτλ.

- Όλα αυτά δεν επιτυγχάνονται με την ανυπακοή, ούτε είναι αποτέλεσμα κοινωνικών ανισοτήτων, ούτε αρκεί να δείρουμε κάποιον ισχυρό για να αποκτήσουμε αυτές τις ικανότητες.
- Οι ιδεολογίες που προωθούν την ανυπακοή μπορεί να ήταν ιστορικά απαραίτητες για τις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες ανέκυψαν και ευεργετικές διαχρονικά.
- Σήμερα όμως εκτιμούμε ότι απλά προάγουν τον τρόπο ζωής του ‘ρέμπελου’, βίαιου και δυσαρεστημένου, ο οποίος νιώθει πολύ αδικημένος κοινωνικά, επειδή δεν γεννήθηκε ‘βασιλιάς στην Πόλη’ και αναζητά ενόχους μανιχαϊστικώς το τρόπο...
- Δεν συμμορφώνεται άρα και **αντιδρά από ιδεολογία** στην πλειονότητα των επίσημων κοινωνικών κατευθύνσεων προς τις οποίες δυσπιστεί και μόλις ‘αποτύχει’, θυμάται να κατηγορήσει τους γονείς, το κράτος, τον κακό κόσμο κτλ.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο
ΚΥΝΙΚΟΣ

Διττήν δ' ἔλεγεν εἶναι τὴν
ἄσκησιν, τὴν μὲν ψυχικὴν,
τὴν δὲ σωματικὴν.

«Ἡ ἀσκησις ἔλεγε εἶναι δύο
εἰδῶν, ἡ μία ψυχικὴ, ἡ ἄλλη
σωματικὴ.»

(Διογένης Λαέρτιος 6.70.1-2)

Η ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΙΣΜΕΝΟΥ/-ΝΗΣ

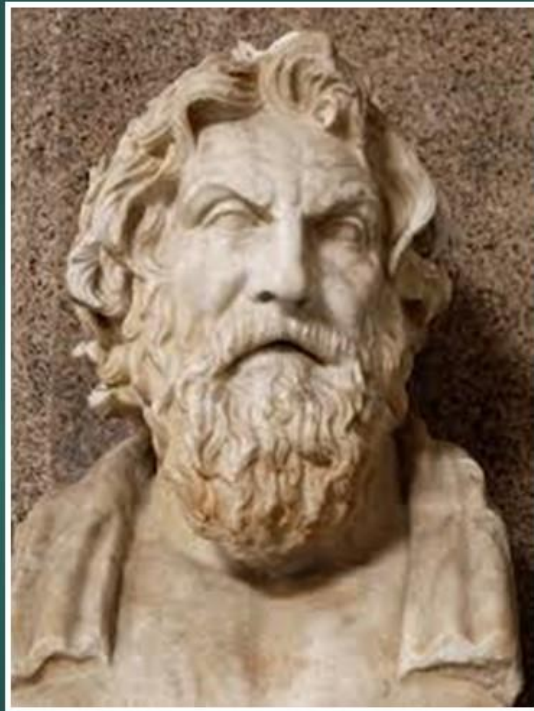
- Επειδή συχνή είναι η (ψευδ)αίσθηση της ελεύθερης σκέψης μας και της ελευθερίας της γνώμης, εκτιμούμε ότι υπάρχουν ήδη σχέσεις συμφωνίας και εναρμόνισης με δομές.
- Προτείνουμε γι αυτό το θέμα το εξής διαγνωστικό κριτήριο (διάγνωσης προπαγάνδας), όσον αφορά τις πεποιθήσεις μας για οποιοδήποτε θέμα:

1. Αυτά που πιστεύω, τα πιστεύω μόνο εγώ;

2. Αυτά που πιστεύω τα σκέφτηκα μόνος/-νη μου;

Η ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΙΣΜΕΝΟΥ/-ΝΗΣ

- Αν η απάντηση σε μία ή/και τις δύο ερωτήσεις είναι καταφατική, είναι αρκετά πιθανό ότι είμαστε (όλοι) (λίγο) προπαγανδισμένοι, από προπαγάνδες που μπορεί και να ήταν καλοπροαίρετες ή και ευεργετικές.
- Πάντως μόνοι δεν επινοήσαμε τις πεποιθήσεις μας, τουλάχιστον στο σύνολο.
- Άρα η συναίνεση και συμφωνία προς χώρους και δομές είναι ήδη πραγματικότητα.
- Στόχος του διαγνωστικού τεστ είναι να καταδειχτεί το εφικτό της συναινετικότητας και αρμονίας.
- Είναι εφικτή, εφόσον είναι ήδη υπαρκτή.

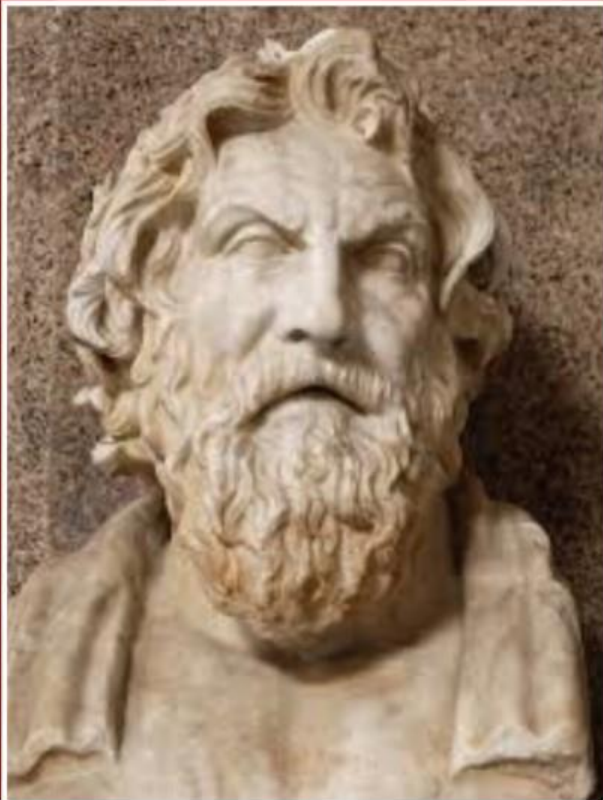
ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ
5^{ος}-4^{ος} αιώνας π. Χ.

*τὸν σοφὸν οὐ κατὰ τοὺς
κειμένους νόμους
πολιτεύσεσθαι, ἀλλὰ
κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς.*

*«Ο σοφός δεν θα συμπεριφερθεῖ
σύμφωνα με τους υπάρχοντες
νόμους, ἀλλὰ σύμφωνα με τον
νόμο της ἀρετῆς.»*

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος, Βίοι φιλοσόφων 6.11)

- Η καλλιέργεια της φρόνησης βοηθά στη διάγνωση όσον αφορά που πρέπει να συμμορφωθεί κανείς και που όχι.
- Για την καλλιέργεια της φρόνησης όμως χρειάζεται (ή βοηθά) η ομάδα.

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ
5^{ος}-4^{ος} αιώνας π. Χ.

διδασκτὴν ἀπεδείκνυε τὴν ἀρετὴν

[...] αὐτάρκη δὲ τὴν

ἀρετὴν πρὸς εὐδαιμονίαν.

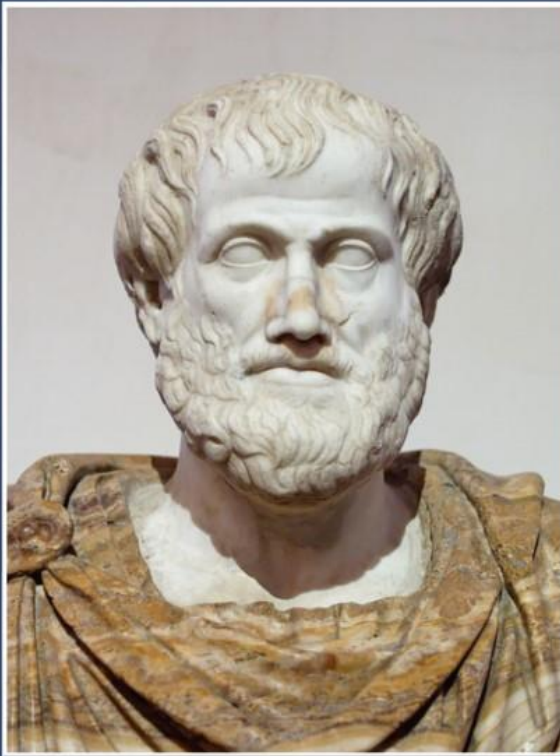
«(Ο Αντισθένης) υποστήριζε πως η αρετή είναι
διδασκτὴ [...] και ὅτι επαρκεί για την ευτυχία.»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 6.10)

- Η υποψία μας είναι πως και η πολιτική τέχνη απαιτεί παραπλήσιες δεξιότητες και χρήσιμη είναι η φιλοσοφική διαπαιδαγώγηση των κυβερνώντων (Χατζοπούλου 2017α,β)

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΠΡΩΤΗ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΟ ΥΠΕΡΤΑΤΟ ΑΓΑΘΟ : ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

4^ο αιώνας π. Χ.

Ηθικά Νικομάχεια I 1094a

εἰ δὴ τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν [...] δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. [...] δόξειε δ' ἂν τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται:

«Αν λοιπόν πράγματι υπάρχει κάποιος ἀπώτερος σκοπός σε ὅλες τις πράξεις μας [...] εἶναι φανερό ὅτι αὐτός ο σκοπός εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ μάλιστα τὸ ὑπέρτατο ἀγαθόν. [...] Φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ (αὐτό) ἀντικείμενο τῆς κυριότερης τέχνης, αὐτῆς που εἶναι πρώτη στην ιεραρχικὴ σειρὰ τῶν ἐπιστημῶν. Αὐτὴ ἡ τέχνη φαίνεται πὼς εἶναι ἡ πολιτικὴ.»

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

Μέρος της ψυχής	Αντίστοιχη αρετή	Αντίστοιχη ηδονή	Κοινωνική ομάδα
Λογιστικό	φρόνηση	φιλομάθεια	κυβερνήτες
Θυμοειδές	ανδρεία	φιλοδοξία	φύλακες
Επιθυμητικό	σωφροσύνη	φιλοκέρδεια	δημιουργοί

Πλάτων, Πολιτεία IV 443b, IX 581c

- Συνεπώς οι φιλομαθείς πρέπει να κυβερνούν τους/τις φιλόδοξους/-ες και φιλοχρήματους/-ες.

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΥ ΤΟ ΑΓΑΘΟ ΤΑΥΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΑΛΗΘΕΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΡΙΚΩΝ: Ευκλείδης ο Μεγαρεύς (5^{ος}-4^{ος} αι. π. Χ.)

*οὗτος ἐν τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο
πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον: ὅτε μὲν γὰρ
φρόνησιν, ὅτε δὲ θεόν, καὶ ἄλλοτε νοῦν
καὶ τὰ λοιπά. τὰ δ' ἀντικείμενα τῷ ἀγαθῷ
ἀνὴρ, μὴ εἶναι φάσκων.*

«(Ο Ευκλείδης) ἔλεγε ὅτι το ἀγαθὸ εἶναι ἓνα,
ἀν καὶ λέγεται με πολλὰ ὀνόματα, ἄλλοτε φρόνησι,
ἄλλοτε θεός, ἄλλοτε νοῦς κτλ., ἐνῶ ἀντίθετο
στο ἀγαθὸ υποστήριζε πῶς δὲν ὑπάρχει.»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 2.106)

**Μηδενιστής με τη σημερινή έννοια δὲν ἦταν οὔτε ο Γοργίας.*

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΚΥΒΕΡΝΩΝΤΩΝ ΛΥΝΕΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Από την πρόσκληση του Αντίγονου Β' Γονατά στον φιλόσοφο Ζήνωνα

Αντίγονος Β' Γονατάς
4^{ος}-3^{ος} αιώνας π. Χ.

οἷος γὰρ ἂν ὁ ἡγούμενος ᾗ,
τοιούτους εἰκὸς ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ
γίγνεσθαι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους.
«[...] γιατί ὅ,τι εἶδους ἄνθρωπος εἶναι ὁ
επικεφαλῆς, τὸ πιθανότερο εἶναι πῶς
τέτοιου εἶδους θὰ εἶναι καὶ οἱ ὑπήκοοι.»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 7.7)

Από την πρόσκληση του Αντίγονου Β' Γονατά στον φιλόσοφο Ζήνωνα

Αντίγονος Β' Γονατάς
4^{ος}-3^{ος} αιώνας π. Χ.

οἷος γὰρ ἂν ὁ ἡγούμενος ᾗ,
τοιούτους εἰκὸς ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ
γίγνεσθαι καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους.
«[...] γιατί ὅ,τι εἶδους ἄνθρωπος εἶναι ὁ
ἐπικεφαλῆς, τὸ πιθανότερο εἶναι πῶς
τέτοιου εἶδους θὰ εἶναι καὶ οἱ ὑπήκοοι.»

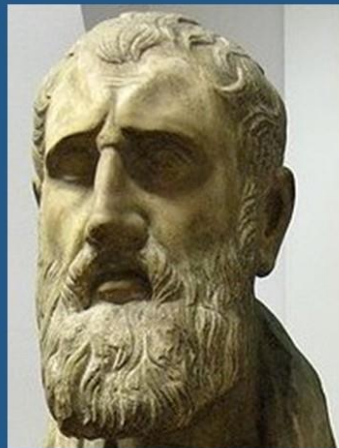
(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 7.7)

Από την απάντηση του Ζήνωνα για το διδακτό της αρετής...

φύσις δὲ εὐγενὴς μετρίαν ἄσκησιν
προσλαβοῦσα, ἔτι δὲ τὸν ἀφθόνως
διδάξοντα, ῥαδίως ἔρχεται πρὸς τὴν
τελείαν ἀνάληψιν τῆς ἀρετῆς.

«Ἡ ευγενὴς φύση, ἀν λάβει ἰσορροπημένη ἀσκηση
σε συνδυασμὸ με αὐτὸν που θὰ διδάξει χωρὶς νὰ
ἀποκρύψει κάτι, εὐκόλα μπορεῖ νὰ φτάσει στὴν
τέλεια κατάρκτηση τῆς ἀρετῆς.»

(πηγή: Διογένης Λαέρτιος 7.8)

Ζήνων ὁ Κιτιεύς
4^{ος}-3^{ος} αιώνας π. Χ.

ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΟ...
ΜΕ
ΙΣΟΡΡΟΠΗΜΕΝΗ
ΑΣΚΗΣΗ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

- Η υπονόμευση των εκάστοτε ηγετών στα μάτια ενός λαού είναι μια από τις παγκόσμιες τεχνικές φθοράς και αποδυνάμωσης μιας χώρας (ειδικά όταν υπάρχει στιγματισμός του **ρόλου** της ηγεσίας).
- Η μη απόρριψη της συμμόρφωσης προς ενάρετη ηγεσία μπορεί να συμβάλει σταδιακά στη συγκρότηση σεβαστής και αξιοσέβαστης κοινωνικοπολιτικής δομής (Χατζοπουλου 2017β, υπό έκδοση).
- Επειδή εκτιμούμε ότι η κάθετη κοινωνική συνοχή και η καλλιέργεια εμπιστοσύνης μεταξύ κυβερνωμένων και κυβερνώντων είναι σημαντική, ήδη υπαρκτή και μπορεί να μην είναι ανέφικτη η βελτίωση των όρων δικαιοσύνης.

Κλείνουμε με το μέρος από το μοναστηριακό άσμα:

Η νοερά προσευχή

[επειδή έχουμε κι εμείς ασκητικό πολιτισμό, ζωντανό και σήμερα και το ζητούμενο άμεσα δεν είναι απαραίτητα η οντολογία του Χριστιανισμού, αλλά η αποτελεσματικότετη ηθική του]

Πρώτα η υπακοή,

η γραφή και το κελί,

η αγία σιωπή

δυναμώνουν την ευχή.

https://www.youtube.com/watch?v=g4W4_EOXRL0

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Chomsky, Noam. 1956. Three models for the description of language. *IRA Transactions on Information Theory* (2).113-124.
- Rawls, John. 1971. *A theory of justice*, Cambridge: Harvard University Press.
- Thoreau, Henry David. 1991. Civil disobedience. Στο: *Civil disobedience in focus*, επιμ. Hugo A. Bedau. London: Routledge.
- Χατζοπούλου, Κατερίνα. 2018. Γλώσσα & εσχατολογία: η διαχρονική σήμανση της μη αληθειακότητας & η παραμυθία της Γλωσσολογίας. *Πρακτικά της 38ης Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*. 255-270.
- Χατζοπούλου, Κατερίνα. 2017α. Γλωσσική εξέλιξη και έντεχνος σοφία: από τον Arthur (2009) στον Πρωταγόρα. 2017. *Πρακτικά του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Επιστημολογίας, του Συλλόγου Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ», (επιμ.) Κωνσταντίνα Κατσαρού & Μαρία Παπανίκου, Philosophia Ancilla Concilia II*, 191-208. Καβάλα: Σαῖτα.
- Χατζοπούλου, Κατερίνα. 2017β. Περιθώρια βελτίωσης του πολιτικού συστήματος: η πολιτική ως πρώτη των επιστημών & τα εὐ κεκραμένα πολιτεύματα.

Παρουσίαση στο 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημολογίας του Συλλόγου Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ», 13-15 Οκτωβρίου 2017, Καβάλα.

Χατζοπούλου, Κατερίνα. 2017γ. Αρχαία ελληνική φιλοσοφία και Χριστιανισμός: τα κοινά. Παρουσίαση στο 9ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Περιοδικού Φιλοσοφείν, Φιλοσοφία και Θρησκεία, 3-4 Φεβρουαρίου 2017, Θεσσαλονίκη.

Χατζοπούλου, Κατερίνα (υπό έκδοση). Η πολιτική ως πρώτη των επιστημών & η φιλοσοφική διαπαιδαγώγηση των κυβερνώντων. Πρακτικά του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολιτικής Φιλοσοφίας του Συλλόγου Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ», (επιμ.) Κωνσταντίνος Γεωργιάδης & Κυριάκος Μικέλης, *Philosophia Ancilla Concilia III*, ηλεκτρονικές εκδόσεις Σαῖτα.

[Π [^ΟΦ Η Μαρία] [ΡΦ [Ρ έγγραψε] [^ΟΦ ένα βιβλίο]]]

[Π [^ΟΦ Η Μαρία] [ΧΦ θα [ΡΦ [Ρ γράψει] [^ΟΦ ένα βιβλίο]]]

[Πρόταση [^ΟνοματικήΦ Η Μαρία] [ΧρονικήΦ [Χρόνος θα]
[ΡηματικήΦ [Ρήμα γράψει] [^ΟνοματικήΦ ένα βιβλίο.]]]